

Συμπόσιο Αμμοχώστου: Θυμόμαστε προσμένοντας

Οι μνήμες αναβίωσαν στην εκδήλωση του «Φ» για την κατεχόμενη πόλη

Η Σπαρτιάτισσα της Κύπρου

Ο βίος και η πολιτεία της αγωνίστριας του '55 Τούλας Χαράλαμους

Μάχη για κλεμμένους κυπριακούς θησαυρούς

Αρχισε στο Μόναχο η δικαστική μάχη κατά του Τούρκου αρχαιοκάπηλου Αϊντίν Ντικμέν

Το «Ινκόγκνιτο» στην Παγκόσμια Ημέρα Θεάτρου >>44

Πολιτισμός

Ο φιλελεύθερος

Το βιβλίο «Στρατόπεδο Συγκέντρωσης Πολέμου» >>45

Σε αναζήτηση ταυτότητας

>Η εικαστική ιστορία της Κύπρου τις δεκαετίες '60 και '70

Της Μαρίνας Σχίζα
marina.schiza@
phileleftheros.com

Σε μια σημαντική γενιά Κυπρίων εικαστικών καλλιτεχνών, επικεντρώνεται η έκθεση που οργανώνει το Κέντρο Ευαγόρα Λανίτη στη Λεμεσό. Μια έκθεση με ιστορική σημασία καθώς θα καλύψει τις δύο καθοριστικές για την ιστορία της Κύπρου δεκαετίες, '60 και '70. Η δεκαετία του '60 αρχίζει με την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος, την ευφορία που συνοδεύει το γεγονός, αλλά και τις δικοινοτικές ταραχές που ακολουθούν αμέσως μετά, καθώς και την προσπάθεια του νεοσύστατου κράτους να δημιουργήσει τους απαραίτητους για τη λειτουργία του θεσμούς. Η δεκαετία του '70 σημαδεύεται από το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή, που επηρεάζουν άμεσα τους δημιουργούς και το καλλιτεχνικό τοπίο της Κύπρου.

Η έκθεση, προτείνει μια ιστορική θεώρηση αυτής της περιόδου η οποία διαμορφώνεται από τους καλλιτέχνες που γεννήθηκαν μεταξύ 1929-1949 και παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κυπριακής τέχνης. Πώς οι καλλιτέχνες ανοίγουν διάλογο με μοντέρνα και σύγχρονα ρεύματα στην τέχνη και πώς αναζητούν την ιδιαίτερή τους ταυτότητα, ερωτήματα που θα επιχειρήσει να απαντήσει η έκθεση.

Επιμελήτρια της έκθεσης η καθηγήτρια και ιστορικός τέχνης Άντρη Μικαήλ, η οποία σήμερα αναλύει τις παραμέτρους της σημαντικής αυτής περιόδου στην ιστορία της σύγχρονης εικαστικής τέχνης στην Κύπρο.

Με ποιο σκεπτικό η έκθεση θα καλύψει τους καλλιτέχνες που γεννήθηκαν από το 1929 έως το 1949; Η κατάκτηση της ροής του χρόνου με ημερομηνίες, όπως και η διακρίση σε σταθμούς και περιόδους της εξελικτικής πορείας της τέχνης στάθηκαν πάντοτε αναγκαίες συμβάσεις προκειμένου να μελετηθούν τα γεγονότα σε βάθος και να βρεθούν σχέσεις αλληλεξάρτησης και ταυτότητας. Στην παρούσα έκθεση ακολουθήσαμε την πάγια τακτική της διακρίσεως σε περιόδους κυρίως για λόγους ερευνητικούς και ιστορικούς, έχοντας βεβαιώσει κατά τον ότι και άλλες διαιρέσεις ήταν δυνατές. Θα μπορούσαμε, για παράδειγμα, να ξεκινήσουμε πριν από τη δεκαετία του '60 ή να σταματήσουμε στο 1974. Προτιμήσαμε να πάμε μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '70, για να δούμε πώς τα ιστορικά γεγονότα της εποχής επηρεάζουν τους καλλιτέχνες και πώς επιδρούν στο καλλιτεχνικό τους ύφος.

Η έκθεση θεωρείται συνέχεια της προηγούμενης έκθεσης με θέμα την «Ανθρωπινή φιγούρα». Ποια η ιδιαιτερότητα της περιόδου αυτής για την εξέλιξη της εικαστικής τέχνης στην Κύπρο; Χρονολογικά, η έκθεση μπορεί να θεωρηθεί συνέχεια της προηγούμενης που εξέταζε μέσα από μια θεματική ενότητα τη γενιά των «πατέρων» θα λέγαμε της σύγχρονης κυπριακής τέχνης. Η παρούσα έκθεση είναι αφιερωμένη στις δεκαετίες του '60 και του '70, περιλαμβάνει όμως όχι όλους τους καλλιτέχνες που ήταν ενεργοί και εξεζητημένοι εκείνη την εποχή αλλά εκείνους που γεννήθηκαν από το 1929 μέχρι και το 1949. Είναι αλήθεια ότι αυτή την εποχή είναι σημαντική ακόμη η παρουσία στην Κύπρο καλλιτεχνών όπως ο Κάνος και ο Διαμαντής. Η παρουσία βεβαίως των ζωγράφων αυτών είναι αδιαμφισβήτητη πολύ σημαντική, αφού είναι οι πρώτοι σύγχρονοι καλλιτέ-

χνες της Κύπρου που αυτονομούν την τέχνη τους σε σχέση με την παράδοση της λαϊκής τέχνης και της βυζαντινής εικονογραφίας, παράδοση με την οποία αναμετρώνται και ανατρέπουν, εξασφαλίζοντας έτσι για τον εαυτό τους το ελκυστικό προνόμιο να είναι οι πρώτοι σύγχρονοι ζωγράφοι της Κύπρου. Οι νεότεροι, βεβαίως, όπως συμβαίνει πάντα μέσα στην ιστορία, θα ανατρέψουν στη συνέχεια τους δασκάλους τους, θα αναζητήσουν νέα πρότυπα και θα χαράξουν την προσωπική καλλιτεχνική πορεία τους. Χωρίς βέβαια να ξεχάσουμε τον Χριστόφορο Σάββα που πρώτος έφερε στην Κύπρο το σύγχρονο λεξιλόγιο της πρωτοπορίας, εισάγοντας νέα υλικά και απελευθερώνοντας την τέχνη από τη μίμηση. **Αυτό που παρατηρείται είναι ότι οι περισσότεροι Κύπριοι σπουδάζουν στο Λονδίνο. Αυτό πώς διαφοροποιεί τα πράγματα;** Είναι γεγονός ότι οι περισσότεροι καλλιτέχνες έχουν κάνει τις σπουδές τους στην Λονδίνο τη δεκαετία του '50 και '60, λίγοι στην Αθήνα όπως ο Μακρίδης, ακόμη λιγότεροι στη Γαλλία όπως οι Γιαννικούρης, Μικαηλίδου, Λακερίδου και μερικοί στη Ρωσία όπως οι Χαράλαμους και Φουκαράς. Θα πρέπει βέβαια να τονιστεί ότι τις πιο πολλές φορές δεν επρόκειτο για πραγματική επιλογή αλλά για αποτέλεσμα συγκυριών. Για την αποικιοκρατούμενη Κύπρο η Αγγλία ήταν εύκολος προορισμός, όπου οι καλλιτέχνες πήγαιναν μερικές φορές και για να εργαστούν. Η ευκαιρία επίσης μιας υποτροφίας καθόριζε συχνά τον τόπο προορισμού -όπως έγινε με τον Γιώργο Κοτάνη, ο οποίος βρέθηκε στην Κίνα και αργότερα στην Πράγα.

Βλέπουμε όμως ότι οι Κύπριοι καλλιτέχνες δεν επηρεάζονται πάντα από τα κινήματα των χωρών όπου σπούδασαν. Ναι, συμβαίνει αυτό, αλλά όχι όσον αφορά όλα τα ρεύματα. Για παράδειγμα όσοι Κύπριοι πήγαν στην Αγγλία, μετά το 1956 βρέθηκαν στην περίοδο άνθησης της pop art, μιας καλλιτεχνικής τάσης που έφερε στην επιφάνεια προβληματισμούς που ξεπερνούσαν τη συνήθεια αντίθεσης ανάμεσα στην εικονική και αφηρημένη τέχνη εισάγοντας νέες διαστάσεις στη σχέση της τέχνης με την καταναλωτική κοινωνία και τη μαζική λαϊκή κουλτούρα. Οστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι οι Κύπριοι καλλιτέχνες που βρέθηκαν στο Λονδίνο αυτή την εποχή δεν επηρεάστηκαν από την pop art. Ίσως την αιτία θα πρέπει να την αναζητήσουμε στο κοινωνικό κατεστημένο και στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα της Κύπρου, όπου κυριαρχούν ακόμη η λαϊκή παράδοση, η βυζαντινή τέχνη και η δουλειά των πρώτων σύγχρονων Κυπρίων καλλιτεχνών, οι οποίοι, εκτός εξαιρέσεων, έμειναν αρκετά παραδοσιακοί. Οι Ευρωπαίοι συνάδελφοί τους είχαν πίσω τους μια πολύ πιο σοβαρή αστική τέχνη την οποία καλούσαν να υπερβούν. Οι Κύπριοι έπρεπε πρώτα να κατακτήσουν την τέχνη και την τεχνική του τόπου τους πριν νιώσουν την ανάγκη να την ανατρέψουν. Επηρεάστηκαν όμως πολύ από την αφαίρεση, τη γεωμετρική ή την εξπρεσιονιστική, μια τάση που σήμαινε την απελευθέρωση από τη μίμηση και τον παραδοσιακό ρεαλισμό.

Ποιοι οι κυριότεροι σταθμοί την περίοδο αυτή, όσον αφορά τις τάσεις που ακολουθήθηκαν; Από τη μελέτη του έργου των καλλιτεχνών που παρουσιάζονται στην έκθεση, προκύπτει ότι οι κύριες τάσεις που διαγράφονται αυτή την εποχή είναι η παραστατική-εικονική και η αφηρημένη τέχνη ή και οι παραλλαγές τους, παραστατική τέχνη με αφαιρετικές διαθέσεις ή το αντίστροφο. Βλέπουμε μάλιστα ότι πολλοί από αυτούς δοκίμασαν περισσότερα από ένα μορφολογικά λεξιλόγια, περνώντας για πα-

Τηρουμένων των αναλογιών, η μικρή καλλιτεχνική σκηνή της Κύπρου, δεν είναι παρά η μικρογραφία -με λιγότερο αναβρασμό, λιγότερη κριτική, χωρίς ειδικούς χώρους κ.λπ.- του τι γίνεται και στο εξωτερικό, με την έντονη παρουσία των αφαιρετικών τάσεων να συνυπάρχει με την εικονική τέχνη, με τις πιο πρωτοποριακές ιδέες να είναι ακόμη σε εμβρυακή κατάσταση - με τους καλλιτέχνες που τις προάγουν να ακολουθούν μια μοναχική πλην σταθερή πορεία.

ράδειγμα από την εικονιστική τέχνη στην αφαίρεση με επιστροφή πάλι στην εικονική τέχνη. Μια άλλη ενδιαφέρουσα τάση είναι αυτή μεμονωμένων καλλιτεχνών που συνδυάζονται με τον μινιμαλισμό, την εννοιολογική τέχνη, χρησιμοποιούν υλικά όχι κατ'εξοχήν καλλιτεχνικά και γενικά ξεφεύγουν από την προβληματική της αφαίρεσης και της εικονικής τέχνης.

Η τουρκική εισβολή ανέκοψε μια δυναμική που είχε αρχίσει να δημιουργείται εκείνη την εποχή -με τις πρώτες συμμετοχές της Κύπρου σε διεθνείς μπιενάλε-, προς νέες τάσεις όπως τα χάπενινγκς, οι performance κ.ά., επιφέροντας ένα κλίμα μαρσμού και απομόνωσης, τουλάχιστον τα πρώτα μετά την εισβολή χρόνια. Το γεγονός αυτό έδωσε το έναυσμα σε αρκετούς

καλλιτέχνες να ξαναγυρίσουν στη φιγούρα, σε ανθρωπιστικές αξίες, σημειώνοντας με τον τρόπο τους ένα είδος παλινδρόμησης προς το ρεαλισμό. **Αντιλαμβάνομαι ότι θα πρέπει να δει κανείς την εικαστική παραγωγή της περιόδου, μέσα στις δύσκολες συνθήκες που έζησαν οι καλλιτέχνες.** Οι Κύπριοι καλλιτέχνες, κυρίως οι γυναίκες είχαν να επιβιώσουν σε δύσκολες συνθήκες -όπου το status του καλλιτέχνη δεν ευνοούσε το ξεπέρασμα των όσων αποκόμισαν από τις σπουδές τους. Συμβαίνει δε το εξής περίεργο: κάθε φορά που έκαναν κάτι που ξέφευγε από το ακαδημαϊκό πρότυπο -της καθαρής τέχνης- το έβριζαν κατά κάποιο τρόπο στο περιθώριο, ως κάτι το πειραματικό. Το έκαναν για την ευχαρίστησή τους, χωρίς να το εξελίσσουν, αφενός γιατί έλειπε και από τους ίδιους το κουράγιο να το παρουσιάσουν και να απαιτήσουν την οριοθετήσή του ως έργου και δημιουργικής διαδικασίας. Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι δεν υπήρχαν δομές -γκαλερί, σχολή καλών τεχνών κ.λπ.- ούτε το θεωρητικό και κριτικό υπόβαθρο που θα ενθάρρυνε τους καλλιτέχνες σ' αυτή την πορεία. Με αποτέλεσμα, ορισμένα έργα να ευτελή υλικά, αυτοσχέδιες υβριδικές κατασκευές που ενέπλεκαν ένα είδος εννοιολογικής τέχνης ή πράξεις -happenings, events που εξέφραζαν τις πιο πρωτοποριακές τάσεις από τα μέσα της δεκαετίας του πενήντα και μετά- θεωρήθηκαν στην Κύπρο ως περιθωριακές εκδηλώσεις. Η έλλειψη ακροατών και συνομιλητών, κριτικών τέχνης για παράδειγμα, που να κα-

τανοούν τα προβλήματα που τους έθετε η τέχνη τους σε σχέση και με την ίδια τη δημιουργική διαδικασία, αλλά και σε σχέση με τον κοινωνικό περίγυρο, ήταν ίσως ένας από τους λόγους που δεν αναπτύχθηκαν πιο πρωτοποριακές πρωτοβουλίες. **Ποιο είναι το απόσπασμα από τη μελέτη της εικαστικής δημιουργίας αυτής της περιόδου;** Κάνοντας αυτή την πολύ σύντομη επισκόπηση των τάσεων που διαφαίνονται στην κυπριακή τέχνη τις δεκαετίες του εξήντα-εβδομήντα παρατηρούμε ότι, τηρουμένων των αναλογιών, βέβαια, η μικρή καλλιτεχνική σκηνή της Κύπρου, δεν είναι παρά η μικρογραφία -με λιγότερο αναβρασμό, λιγότερη κριτική, χωρίς ειδικούς χώρους κ.λπ.- του τι γίνεται και στο εξωτερικό, με την έντονη παρουσία των αφαιρετικών τάσεων να συνυπάρχει με την εικονική τέχνη, με τις πιο πρωτοποριακές ιδέες να είναι ακόμη σε εμβρυακή κατάσταση - με τους καλλιτέχνες που τις προάγουν να ακολουθούν μια μοναχική πλην σταθερή πορεία. Παρατηρούμε ακόμη ότι υπάρχει η τέχνη η δύσκολη, η ανήσυχη αυτή που λειτουργεί ως παρέμβαση και δεν είναι εμπορεύσιμη αλλά ταυτόχρονα υπάρχει κι αυτή που αρέσει. Αυτή που γίνεται κατανοητή, κι αυτή που μιλάει μόνο σε κάποιους μυημένους. Υπάρχει, τέλος, η «διά-μάχη» των παλιών με τους νέους. Η κριτική συνίσταται σε μια ποιητική περιγραφή των έργων με αρκετό λυρισμό χωρίς να υπάρχει, όπως στο εξωτερικό, μια επικοινωνιακή, ουσιαστική προσέγγιση που να συνοδεύει δημιουργικά τους καλλιτέχνες.

